

Értelmileg akadályozott gyermekeket nevelő-oktató gyógypedagógusok tapasztalatai a szülőkkal való kapcsolattartásról

BURJÁN BERNADETT¹ – BARTHEL BETTY²

burjandetti@gmail.com

barthel.betty@barczy.elte.hu

ABSZTRAKT

Háttér és célok: Kutatásunk az értelmileg akadályozott gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógusok és szülők kapcsolattartási mintáizatait vizsgálja a gyógypedagógusok szemszögéből, kitérve az alkalmazott kapcsolattartási formákra, a kapcsolattartás során érintett tartalmakra, a kapcsolathoz fűződő benyomásokra és érzésekre, valamint esetleges javaslatokra, melyek a jövőben bővíthetik a gyógypedagógusok eszköztárát a kapcsolattartás tükrében. A téma jelentősége a gyógypedagógiai nevelés-oktatásban jellemző multidiszciplináris teamek fontosságában rejlik, aminek mai értelmezésben a szülő is részese. Az elmúlt években a téma nagyobb teret kapott az oktatáspolitikai és társadalmi változások nyomán, azonban a kutatások főként többségi pedagógusokra és szülőkre fókuszálnak, holott az értelmileg akadályozottak pedagógiája területén mindig is kiemelt jelentőségű volt a szülőkkal való együttműködés.

Célunk, hogy feltárjuk a gyógypedagógusok kapcsolattartási szokásainak mintáizatait, felmérjük a kapcsolathoz fűződő érzelmeiket, benyomásait, valamint a kapcsolattartáshoz fűződő javaslatukat, igényeiket, s ezen eredmények alapján felismerjük a gyakorlatban is hasznosítható támogatási lehetőségeket, valamint feltérképezzük azokat a területeket, melyeket szükséges volna tovább vizsgálni.

Módszer: Kutatásunk módszerül az online önkítöltős kérdőívet választottuk, amihez 17 kérdéses kérdőívet állítottunk össze a feldolgozott kutatások alapján.

Eredmények: A kapcsolattartási formák tekintetében a válaszadók a párbeszédre alkalmas módszereket preferálják és ezeket is itélik leghasznosabbnak; a vártnál magasabb arányban jelent meg a közösségi média használata. A válaszadók háromnegyede pozitívnak értékelte a szülőikkel való kapcsolatát. Tartalom tekintetében főként a gyermeket közvetlenül érintő kérdésekről beszélnek.

Következtetések: A kapcsolattartási formák alkalmazási gyakorisága összefüggést mutat hasznosságuk megítélésével. Az 1-5 éve pályán lévő válaszadók az átlagnál alacsonyabb arányban érzik magukat maximálisan felkészültnek és elégedettnek, ök igényelnék leginkább az ezirányú továbbképzéseket és saját kommunikációjuk fejlesztését. Hasonló tendenciát találtunk a több mint 15 éve pályán lévő gyógypedagógusoknál is, érdemes volna tehát mind a pályakezddők lehetséges támogatását, mind a több mint 15 éve pályán lévő gyógypedagógusok elégedettség-érzésének befolyásoló tényezőit – mint a kiegész, oktatáspolitikai és családstrukturális változások – vizsgálni. Ezen felül érdemes lenne vizsgálni, hogy a közösségi média térnyerése milyen hatással van a gyógypedagógusok és szülők kapcsolattartására.

Kulcsszavak: Szülő-gyógypedagógus kapcsolat, szülő-gyógypedagógus kommunikáció, kapcsolattartás, szülői bevonódás

DOI: 10.52092/gyosze.2021.2-3.5

HÁTTÉR ÉS CÉLOK

Bevezetés

Kutatásunk célja, hogy a gyógypedagógusok és a szülők kapcsolattartását vizsgálja. A téma jelentősége a nevelésben, oktatásban résztvevő multidiszciplináris teamek fontosságában rejlik, melynek mai értelmezésben a szülő is részese. Az elmúlt években a téma nagyobb teret kapott az oktatáspolitikai és társadalmi változások nyomán, azonban a kutatások főként többségi pedagógusokra és szülőkre fókuszálnak, így indokoltnak éreztük ennek gyógypedagógiai fókuszú vizsgálatát is. A kutatás köznevelési intézményekben dolgozó, értelmileg akadályozott gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógusok részvételével zajlott. Fontosnak tartottuk szűkíteni a megkérdezettek körét, hiszen az értelmi akadályozottság vélhetően más problémákat és kérdéseket vet fel, más megoldásokat igényel mind a gyógypedagógusok, mind a köznevelési rendszer részéről, ami többek közt a kapcsolattartási mintázatot és a gyógypedagógusok tapasztalatait is befolyásolhatja. Különösen igaz lehet ez, ha figyelembe vesszük az értelmileg akadályozott gyermekek szüleinek speciális szerepkörét, valamint egyedi tapasztalataikat (Borbély, 2018; Radványi, 2013). Kutatásunk részkutatásnak tekinthető, hiszen a gyógypedagógia gazdag tudományága túltekint mind a köznevelési szintéren, mind az értelmileg akadályozott gyermekeket nevelő-oktató intézményeken, valamint a jelen munkában csak a gyógypedagógusok vélekedéseit vizsgáljuk, a szülői oldalt nem.

Az áttekintett nemzetközi és hazai kutatások alapján a kapcsolattartás formai és tartalmi aspektusában is kirajzolódnak jellegzetes problémák és pozitívumok (tartalmakkal való elégedetlenség, konfliktusok, de erősödő partneri nézet), valamint a pedagógusképzés területén is fellelhető hiányosságok (Salamon, 2013; Epstein, 2006). Kutatásunkban ezen eredmények alapján a kapcsolattartás formai és tartalmi aspektusára fókuszáltunk és kitérünk az elégedettségre, a kapcsolattartáshoz fűződő tapasztalatokra és véleményekre, amit vizsgáltunk a pályán töltött idő, a munkakör, illetve a lakóhely szempontjából is. Célunk, hogy feltárjuk a gyógypedagógusok kapcsolattartási szokásainak mintázatait, felmérjük a kapcsolathoz fűződő érzelmeiket, benyomásaikat, valamint a kapcsolattartáshoz fűződő javaslataikat, igényeiket, s ezen eredmények alapján felismerjük a gyakorlatban is hasznosítható támogatási lehetőségeket. Emellett szükségesnek tartjuk feltérképezni azokat a kutatási területeket is, melyeket a jövőben mélyrehatóbban volna szükséges vizsgálni.

Kontextus, fogalmak

A gyógypedagógia tudománya, intézményrendszere sok elemi változáson ment keresztül, melyet az adott korszak és a tudomány álláspontja határozott meg (Lányiné, 2017). A defektusorientált modellel szemben a múlt században megjelenő normalizációs mozgalomnak és az ökológiai gondolkodásnak köszönhetően átalakult a gyógypedagógia, s ezzel az intézményrendszer és a szerepviszonyok is (Hatos, 2000). A napjainkra meghatározó *emberi jogi modellel* (Könczei & Hernádi 2015) párhuzamosan az integrációs törekvések is egyre népszerűbbé válnak (Marton, 2019). A

szülő-gyógypedagógus kapcsolat rendszerét ehhez igazodva az adott társadalmi berendezkedés és az intézményrendszer keretein belül szükséges vizsgálni (Földes, 2006).

Habár a szülőkkel való kommunikáció és kapcsolattartás elengedhetetlen része az oktatásnak, a nemzetközi irodalmak tanúsága alapján a pedagógusok nincsenek megfelelően felkészítve a feladatra (Aich et al., 2011 id. Gartmeier, Gebhardt & Dotger, 2016). Európai viszonylatban is kevés az olyan *pedagógiai képzés, ami felkészítené* a hallgatókat a szülőkkel való kapcsolattartásra (együttműködés és kapcsolattartás módjai, kommunikációs készségek, gyakorlati tapasztalatok, konfliktuskezelési technikák stb.) (Salamon, 2013; Epstein, 2006). A szülőkkel való kommunikáció és kapcsolattartás érintőlegesen ugyan, de megjelenik a magyar gyógypedagógus-képzés során (Gyógypedagógia alapképzési szak képzési és kimeneti követelményei (18/2016. /VIII.5./ EMMI rendelet alapján), tehát a nemzetközi tendencia jellemző a hazai képzésre is.

A gyógypedagógusok és szülők interakcióit és kommunikációjának kereteit a *kapcsolattartás* fogalmában határoztuk meg. Habár a kapcsolattartás családügyi fogalomként is ismeretes, a fogalmat korábbi szülő-szakember kapcsolatot vizsgáló kutatások is alkalmazzák (Hegedűs & Podráczky 2012; Kathyné Mogyoróssy & Nagy, 2017; Lannert & Szekszárdi, 2015). Jelen munkában a gyógypedagógusok és szülők kapcsolatának fenntartása érdekében alkalmazott módszereket, a fennálló kapcsolat sajátosságait vizsgáljuk, ennek tehát a kapcsolattartás fogalma megfelelő keretet ad.

Kutatásunkban a témánkhoz kapcsolódó populáció megnevezésére az *értelmi akadályozottság* fogalma mellett döntöttünk. Ebben szerepet játszott a fogalom szakmai elterjedtsége, valamint az, hogy a kifejezés pedagógiai szemléletű, és jelöli a gyermekek speciális nevelési szükségleteit (Csákvári & Mészáros, 2012). Megfelel az iskolarendszer, illetve a gyógypedagógus-képzés kategóriarendszerének is.

A szülő-pedagógus kapcsolat és a szülői bevonódás koncepciója

A pedagógusok és szülők kapcsolattartására sok lehetőség adódik, amelyeket különböző kutatások más-más aspektusból csoportosítanak (Lannert & Szekszárdi, 2015¹; Kathyné Mogyoróssy & Nagy, 2017²). Egyik fő jellemző a *kapcsolattartási formák*, melyek egyrészt a különböző infokommunikációs lehetőségek: a levelezőlista, e-mail, közösségi oldal csoportjai vagy személyes üzenetei, a telefon és az e-napló, másrészt a hagyományos formák: a fogadóóra, az ellenőrző használata, a szülői értekezletek és nyílt napok tartása, illetve iskolai rendezvények, családlátogatás, közös (osztály)programok, postai út (Lannert & Szekszárdi, 2015). A másik fő jellemző szerint *egy- vagy kétirányú*: az egyirányú kommunikáció tájékoztatásra, a kétirányú pedig párbeszédre alkalmas (Berger, 1991 id. Graham-Clay, 2005), s az információ megosztása érdekében érdemes mindkét megoldást használni. E két alapidimenzió túl tovább differenciálható, hogy formális vagy informális jellegű a kapcsolat. (Kathyné Mogyoróssy & Nagy, 2017; Williams, Williams & Ullman, 2002).

¹. Lannert és Szekszárdi (2015): Modern, Hagyományos, Személyes és Tartózkodó csoportok létrehozása az alkalmazott kapcsolattartás típusai alapján.

² Kathyné Mogyoróssy és Nagy (2017): 7 klaszter létrehozása a preferált kapcsolattartási típusok alapján, melyek: Távolságtartó, Egysíkú, Egyeztetett, Spontán, Rugalmas, Formális és Adaptív klaszterek

A kapcsolattartási formákra vonatkozóan Hegedűs és Podráczky (2012), Lannert és Szekszárdi (2015), Imre (2015), valamint Kathyné Mogyoróssy és Nagy (2017) alapján a szülői értekezlet a legnépszerűbb forma, amit a további hagyományos formák (fogadóórák, ellenőrző, nyílt napok) és az infokommunikációs csatornák követnek. Gyógypedagógiai vonatkozásban Lannert és Szekszárdi kutatása (2015) kiemeli a személyes kapcsolattartási formák magasabb tendenciáját, amit Williams és munkatársai (2002) kutatási eredménye is alátámaszt: a sajátos nevelési igényű gyermekek (SNI) szülei nagyobb arányban találkoznak külön is a gyermekek pedagógusaival, hiszen a gyógypedagógusok nem csupán a nevelési tevékenységnek, de rehabilitációs, terápiás folyamatoknak is aktív résztvevői (Papp, Perlusz, Schiffer, Szekeres & Takács, 2012), valamint nagy hangsúlyt kap a gyermekek egyéni képességstruktúrájának megfelelő differenciált nevelési-fejlesztési folyamat, melyben a szülővel, gondviselővel folyamatos az együttműködés (Hatos, 2008; Oktatási Hivatal, é.n.).

Lannert és Szekszárdi (2015) leírja, hogy a szülő-pedagógus kapcsolat általában csak információközlésre szolgál. Hegedűs és Podráczky (2012) kutatásában a résztvevők sok kritikát fogalmaztak meg a kapcsolattartás *tartalmával* kapcsolatban. Az értekezletek a szülők szerint túl formálisak, többen megkérdőjelezik a hasznosságát, hiányolják a párbeszédre való lehetőséget. A kutatás szerint a kapcsolattartás tartalma a gyermekek magatartásának értékeléséből, tanulmányi előmeneteléből, aktualításokból, programokból áll, a szülők pedig igényelnék a nevelési tanácsokat is. Williams és munkatársai (2002) alapján a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek szülei nagyobb rendszerességgel beszélnek a viselkedésproblémákról és a más gyermekekkel való kapcsolatról, mint a tipikusan fejlődő gyermekek szülei (SNI: 44%, össz.: 32%).

A kapcsolattal való *elégedettség* összefüggést mutat a gyermekek életkorával. Minél nagyobb gyermekekről van szó, annál inkább nő az elégedettség (Lannert & Szekszárdi, 2015; Imre, 2015). Kathyné Mogyoróssy és Nagy (2017) kutatásának eredménye szerint az elégedettségnek nem kedvez a párbeszédre nem alkalmas, csak közlésre szolgáló, tartalmi és formai változatosságot nélkülöző, vagy nem elég rendszeres kapcsolattartás.

Hatos (2008) hangsúlyozza a szülők és szakemberek közötti egyenlőséget. Textor (2000) bevezette a „*nevelési partnerség*” fogalmát, ami szerint a szülők és pedagógusok egyaránt felelősséggel tartoznak a gyermek neveléséért, hangsúlyozva, hogy ezt partnerként, közös feladatként végzik. Földes (2006) hasonlóan jelentősnek tartja a kölcsönös bizalom jelenlétét, aminek egyik forrását a megfelelő feladatmegosztásban látja.

A témához kapcsolódik a „parental involvement” angolszász fogalom, aminek magyar megfelelőjeként Hegedűs és Podráczky (2012) a *bevonódottság* fogalmát használja. Hornby és Lafaele (2011) hangsúlyozza, hogy a szülői bevonódás elmélete és intézményekben történő gyakorlata közt nyilvánvaló eltérések figyelhetők meg. A szülői bevonódás értéktelített fogalom, értelmezései eltérőek lehetnek különböző szakemberek szemében, mert más-más aspektusból tekintenek a fogalom fókuszára, s ez a fókusz maga is változó, alakul. Epstein és munkatársai³ (2002), Oostdam és Hooge

³ Epstein és mtsai (2002) alapján hat fajta bevonódási lehetőség: nevelés, kommunikáció, önkéntesség, otthon tanulás, döntéshozatal és közösségi részvétel.

(2013)⁴ valamint az OECD 2012-es munkája⁵ is különböző megközelítésben alkalmazza a kifejezést. Látható tehát, hogy a fogalom meghatározásában az eltérő megközelítések nehézséget jelentenek.

A szülői bevonódás a gyógypedagógiai nevelés-oktatás vonatkozásában különös jelentőséggel bír, aminek sokrétűségét a jelen keretek közt nem áll módunkban a teljesség igényével kifejezni. A kapcsolat mindegyik résztvevőre hatással van: a szülőknek könnyebb helyzetük elfogadása, ha aktívabbak a döntési folyamatokban és szervezésben⁶ (Neely-Barnes, Graff, Marcenko & Weber, 2008), emellett csökkennek az általuk megélt krízishelyzetek hosszabb távú pszichés utókövetkezményei is (Lányiné, 2017). Lányiné (2017) kifejezetten az értelmileg akadályozott gyermekekkel kapcsolatban hangsúlyozza a szülők és gyógypedagógusok közti konzultációt a reális tanulási célok kitűzése érdekében. Ezért is koncentrálni a jelen felmérés az óvodai és iskolai szintre, ahol már a szülő jelenléte nélkül vesz részt a gyermek az intézményes nevelésben-oktatásban. A szülői bevonódás nemcsak a szülők, hanem a pedagógusok elégedettségét és morálját is növeli (Sapungan & Sapungan, 2014), emellett a pedagógusok hajlamosabbak új ötletekkel előállni és elmélyíteni a kapcsolatukat a családokkal (Epstein, 2002). Smith (2006) esettanulmánya alapján a pedagógusok, akik mélyebben megismerték a velük kapcsolatban álló, hátrányos helyzetű (low-income) családokat, pozitívabb attitűddel álltak a gyermekek tanulmányi nehézségeihez.

A szerepek konstruálásával foglalkozó kutatások három csoportot különböztetnek meg az alapján, hogy kinek mekkora felelőssége van a gyermek fejlődésében⁷ (Katona & Szitó, 2005). Míg korábban a szülők és gyógypedagógusok kapcsolatát inkább fölé- és alárendelt viszony jellemezte, mára már elvárás a *kooperáció* a szülők és szakemberek közt (Eckert & Sodogé, 2012). A szülők bevonása az intézményes nevelésbe a hagyományos feladatmegosztás megváltozásával fontos kérdéssé vált. Az utóbbi időben a *partneri viszonyt* hangsúlyozó nézet népszerűbbé vált, ebben az értelmezésben a család és a pedagógus *egyenrangú partnerek*. Ezt a nézetet erősíti a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről is⁸, valamint gyógypedagógiai vonatkozásban már korábban találunk utalásokat Speck (1989) ökológiai rendszerelméleti vizsgálatában a szülők partnerszerepéről. A hatékony szülő-gyógypedagógus kapcsolat kialakításában szerepe van a pedagógusok és szülők kultúrájának, értékeinek, ezek eltéréseinek (Katona & Szitó, 2015), valamint a kapcsolatban résztvevők személyiségének, hozzáállásának, motiváltságának és képességeinek is (Marton, 2019). A gyermek megfelelő támogatásában tehát kulcsmotívum a család szociokulturális, szocioökológiai háttere, melynek leghitelesebb képviselője a szülő (vö. a bronfenbrenneri ökológiai modellel, Bronfenbrenner, 1979).

A pedagógusok – így a gyógypedagógusok – és szülők együttműködése, partnersége a kommunikációs folyamatokban jelenik meg leginkább (Perlusz, Marton, Glauber, Podráczky & F.

⁴ Oostdam és Hooge (2013) az iskolai részvételt (participáció), illetve az otthoni akadémikus nevelést (bevonódás) két kategóriába rendezi.

⁵ Az OECD (2012) alapján bevonódás az, amikor a szülő aktívan elköteleződik a gyermeke fejlődése érdekében, valamint megkülönbözteti a bevonódás két fő formáját, az iskolai részvételt és az otthoni támogatást.

⁶ A 2008-as kutatás 547 szülőt vizsgált bevonódásuk szempontjából, ez alapján négy kategóriát alkottak, mely a bevonódás mértékét jelezte, végül a négy kategóriában vizsgálták az elégedettséget és a probléma elfogadásának mértékét.

⁷ A szülő felelősségére, az iskola felelősségére, illetve a szülő és az iskola együttműködését hangsúlyozó nézetekre tagolhatók (Katona & Szitó, 2005).

⁸ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 3. §. (1) „A köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak.”.

Lassú, 2012). Földes (2006) javasolja a fölé-alarendelt viszonyrendszer átstrukturálását és a szakértői feladatmegosztás kialakítását. Korszerű felfogásban tehát a szülőre is a szakmai team tagjaként szükséges tekinteni.

A viszonyrendszer egyensúlyát és az érdemi kapcsolattartást segítheti, ha a két fél elfogadja, hogy a gyermekkel kapcsolatos *különböző kompetenciájukat*, tudásbázisukat felhasználva segíthetik egymást (Földes, 2006). Eszerint a szülő a gyermek nevelésével kapcsolatban mintegy tapasztalati szakértőként van jelen.

Ezzel szemben a gyakorlatban az *eltérő célok* gyakran konfliktusokhoz vezethetnek, amelyek *a bevonódást akadályozhatják* (Hornby & Lafaele, 2011). Lannert és Szekszárdi (2015) 2012-es kutatási eredménye szerint a szülők egyharmada szeretné, ha több beleszólási joguk lenne a tanítás módszereibe és tartalmába, a pedagógusoknak azonban csak 13,5%-a ért ezzel egyet. Williams és munkatársai (2002) kutatása során a szülők fele vélekedett csak úgy, hogy egyenlő felelősségük van az iskolával gyermekük nevelésében-oktatásában. Tehát a partneri viszony kialakításának elmélete, az erre vonatkozó törekvések *értelmezése nem egységes* a résztvevők körében. A szülők gyakran kizárva érzik magukat, ugyanakkor a pedagógusok részéről is megjelenik az alárendeltség érzése. Földes (2006) szerint a szülők és pedagógusok a partneri viszony helyett gyakran kölcsönös függőségben állnak egymással, mely helyzetben nem tudnak konstruktívan együttműködni. Marton (2019) leírja, hogy a döntéshozatali folyamatokban a szülők érdekérvényesítése gyakorlatilag csak jogszabályi szinten van jelen, az elmúlt évtizedekhez képest nem történt előrelépés. Láthatjuk tehát, hogy a pedagógusok és szülők kapcsolattartása esetenként konfliktusokkal és feszültséggel tüzdelt.

Hipotézisek

Saját kutatásunk szempontjából tehát lényegi kérdés, hogy a gyógypedagógusok milyen kapcsolattartási formákat milyen rendszerességgel használnak, milyen tartalmakat érintenek a kommunikáció során és milyen benyomások, érzelmek fűződnek a szülővel való kapcsolatukhoz.

Ezek alapján feltételezzük, hogy:

1. A leggyakrabban alkalmazott kapcsolattartási formák személyesek és/vagy párbeszédre alkalmasak, s ezeket is itélik leghasznosabbnak válaszadóink, tehát az alkalmazott gyakoriság és a vélt hasznosság összefüggést mutatnak (Lannert & Szekszárdi, 2015; Williams et al, 2002).
2. A sajátos nevelési igényű gyermekek szüleivel gyakrabban kerül szóba a gyermekek magatartása, így jelen kutatásban is azt várjuk, hogy a téma kiemelkedő fontossággal bír majd (Williams et. al, 2002).
3. A gyógypedagógusok igényelnék a külső segítséget a kapcsolattartás hatékonyságának növelése érdekében (Fazekas & Totyik, 2019; Lannert & Szekszárdi, 2015; Williams et. al, 2002).
4. Az elégedettség összefüggést mutat a gyermek életkorával: a kapcsolattal való elégedettség mértéke csökken a gyermekek életkorának növekedésével, így jelen kutatásban is várjuk e tendencia meglétét (Lannert & Szekszárdi, 2015; Imre, 2015).

MÓDSZER

Vizsgálati eljárás és alkalmazott mérőeszközök

Kutatásunk saját vizsgálaton alapuló empirikus munka, az adatok felvételére 2020. január 28. és február 2. közt került sor. A kérdőívet közösségi médián keresztül juttattuk el a kitöltőkhöz egy gyógypedagógusok számára létrehozott Facebook-csoportban, rövid kísérszöveggel. Ebben felhívtuk a figyelmet arra, hogy értelmileg akadályozott gyermekekkel foglalkozó gyógypedagógusok kitöltéseit várjuk, valamint arra, hogy a kitöltés önkéntes és anonim. A kérdőív kitöltése kb. 20-30 percet vett igénybe.

Kérdőívünkben 17 kérdés mentén vizsgáltuk a demográfiai adatokat, a kapcsolattartás formai és tartalmi jellemzőit, valamint a kapcsolattartáshoz való viszonyulást. Emellett kitértünk a gyógypedagógusok kompetencia- és hiányérzetének kérdéseire is (pl. „nehezen találok meg a közös hangot a szülőkkel”, „felkészültnek érzem magam a szülőkkel való kapcsolattartásra”). A kapcsolattartási formák listáját Lannert és Szekszárdi (2015) kutatása alapján, a kapcsolattartás tartalmaira vonatkozó kérdéseket pedig Williams és munkatársai (2002), valamint Hegedűs és Podráczky (2012) kutatásaiban felmerülő témák alapján állítottuk össze. Lehetséges befolyásoló hatása miatt az elemzésbe bevontuk az életkort, a pályán eltöltött időt, valamint a munkaterületet is.

Likert skálával mértük fel a kapcsolattartási *formák* alkalmazási gyakoriságát (5 fokú skála: heti 1-5 alkalommal – soha) vélt hasznosságát (4 fokú skála: nagyon hasznosnak tartom – egyáltalán nem tartom hasznosnak). *Tartalmi* vonatkozásban a különféle formákban felmerülő egyes tartalmak gyakorisága (3 fokú skála, legalább heti – évi rendszerességgel), az egyes tartalmakra jutó idővel való elégedettség (4 fokú skála: elégedett – nem elégedett). Kérdeztük továbbá a kapcsolattal való elégedettséget (5 fokú skála: teljesen elégedett – egyáltalán nem elégedett), a kapcsolathoz fűződő érzelmeket és benyomásokat (4 fokú skála: igaz – nem igaz). A válaszadók jövőbe tekintő javaslataihoz többkimenetelű zárt kérdéseket alkalmaztunk. Alkalmazott adatelemzési módszereink közé a relatív gyakoriság vizsgálata, keresztábrák elemzése, valamint Pearson's khi-négyzet és Kruskal-Goodman gamma próba tartozott, amit az IBM SPSS Statistics 25 szoftverrel végeztünk el. A statisztikai elemzéseknél az egyes válaszadási lehetőségek a megfelelő elemszám elérése érdekében összevonásra kerültek (2. és 3. táblázat, 1. táblázat utolsó két eleme). Ez alapján: a kapcsolattartási formák alkalmazási gyakoriságánál 1-es értéként a „legalább heti 1-5 alkalommal”, illetve a „legalább havi 1-3 alkalommal” válaszadási lehetőségek szerepelnek, 2-es értéként pedig a „Ritkábban, mint havi 1”, illetve az „Alkalmanként” válaszadási lehetőségeket határoztuk meg. A „Soha” válaszadási lehetőséget 3-as értéként adtuk meg, hiszen ez minőségében is eltér a többi válaszadási lehetőségtől. A kapcsolattartási formák vélt hasznosságát két értékbe soroltuk az alapján, hogy hasznosnak találják-e az adott kapcsolattartási formát (1=„Nagyon hasznosnak tartom”, „Inkább hasznosnak tartom”; 2=„Inkább nem tartom hasznosnak”, „Egyáltalán nem tartom hasznosnak”). Az így meghatározott kategóriák tehát tükrözik, melyek azok a kapcsolattartási formák, amelyeket nagyobb rendszerességgel használ a vizsgálati minta (minimum havi rendszerességgel/ritkábban, mint havonta/soha), valamint azt is, hogy mely kapcsolattartási formákat ítélik hasznosnak.

Vizsgálati minta

Célcsoportunkhoz a magyar, egységes gyógypedagógiai módszertani intézményekben és integráló intézményekben, különböző osztályfokon és munkaterületen dolgozó, értelmileg akadályozott gyermekeket nevelő-oktató gyógypedagógusok tartoztak. A kérdőívben szűrőkérdéseket alkalmaztunk annak érdekében, hogy a felsorolt kritériumoknak megfelelő válaszadókat kiválasszathassuk.

A kutatásban résztvevők demográfiai adatai és háttér adatok

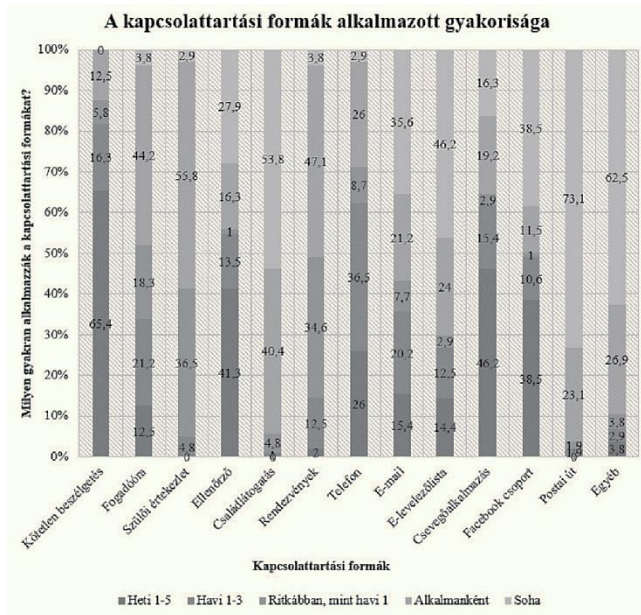
Kérdőívünkre 104 érvényes válasz érkezett. Az érvényes választ adók több, mint 99%-a nő, ami tükrözi a pálya elnőiesedettségét. Ebből a szempontból nem elemezzük az adatokat. Életkor tekintetében a legfiatalabb kitöltőnk 23 éves, a legidősebb 62 éves volt, medián életkor 41,5. A kutatásban résztvevők 32%-a 1-5 éve, 17%-a 5-10 éve, 12%-a 10-15 éve, míg 39%-a több, mint 15 éve van a pályán. A válaszadók 17,3%-a fejlesztő nevelést-oktatást végző iskolában, 16,3%-a a közép súlyos értelmi fogyatékos tanulók kerettanterve szerint oktató általános iskola felső, 31,7%-a alsó tagozaton, 11,5%-a gyógypedagógiai óvodában, 6,7%-a integráló iskola alsó tagozatán, 3,8%-a integráló óvodában, 12,5%-a készségfejlesztő iskolában dolgozik. A válaszadók 10,5%-a dolgozik tehát integráló intézményekben. Az integráló intézményben dolgozó válaszadóink válaszait nem vizsgáltuk az alapján, hogy az integráció többségi intézményben, vagy tanulásban akadályozott tanulók közt valósul-e meg.

EREDMÉNYEK

A kapcsolattartási formák alkalmazási gyakorisága, hasznosságuk megítélése

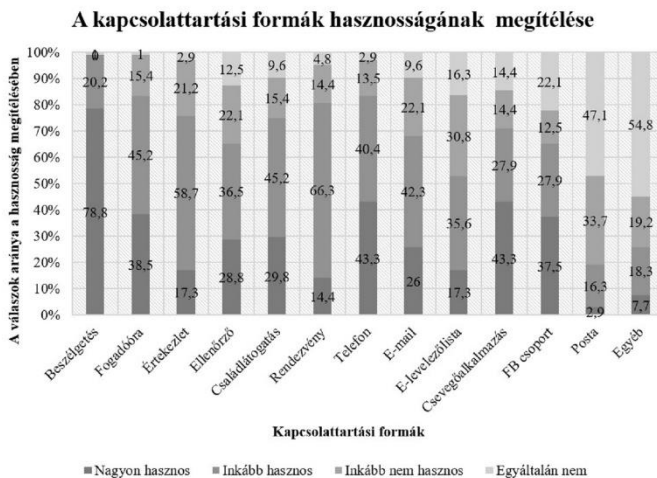
Ahogy az 1. számú ábrán is megfigyelhető, azok a kapcsolattartási formák, melyeket legnagyobb arányban alkalmaznak legalább hetente, a következőképp alakultak: a legtöbben a kötetlen személyes beszélgetést választották (65,4%), ezt követik a csevegőalkalmazások, az ellenőrző, a Facebook-csoportok majd a telefon.

Ha megnézzük, hogy mely kapcsolattartási formákat alkalmazzák legalább havonkénti gyakorisággal, ezek egymáshoz viszonyított aránya továbbra is hasonló rajzolatot mutat.

1. ábra. A kapcsolattartási formák alkalmazott gyakorisága.

Kutatásunkban megvizsgáltuk, mely kapcsolattartási formákat mennyire ítélik hasznosnak a válaszadók (2. ábra). Az összesített legnépszerűbb formák közé (legnagyobb arányban inkább, vagy nagyon hasznosnak ítélt kapcsolattartási formák) a kötetlen beszélgetés (99%), a telefon (83,7%) a fogadóóra (83,7%), a rendezvények (80,7%) és a szülői értekezlet tartoztak (76%).

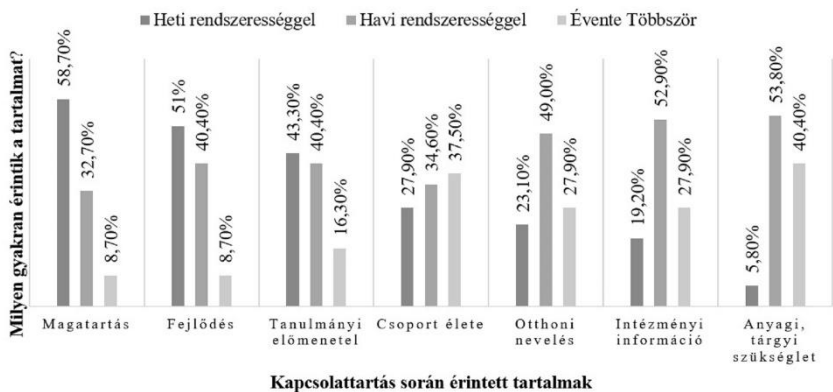
2. ábra. A kapcsolattartási formák hasznosságának megítélése.

A kapcsolattartás során felmerülő tartalmak

Kapott eredményeink alapján (3. ábra) válaszadóink kiemelten magas arányban beszélnek legalább heti rendszerességgel a gyermek magatartásáról (58,7%). Ezt szorosan követi a gyermek

individuálisan megítélt, önmagához viszonyított fejlődése az egyes kompetenciaterületeken, a tanulmányi előmenetel, az osztály élete, az otthoni nevelésre vonatkozó tanácsok, intézményi információk. Egyéb tárgyi szükségletekről csak a válaszadók 5,8%-a beszél heti rendszerességgel.

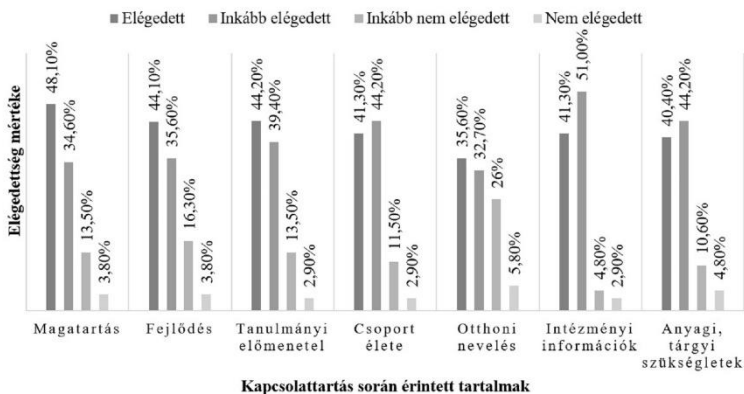
A kapcsolattartás tartalmaira vonatkozó gyakoriság

3. ábra. A kapcsolattartás tartalmaira vonatkozó gyakoriság.

Megvizsgáltuk, hogy válaszadóink mennyire elégedettek a témákra jutó idővel (4. ábra). Látható, hogy nagy arányú elégedetlenség nem jellemző a tartalmak tekintetében. Azok a tartalmak, amelyekre válaszadóink több időt szeretnének szánni, jellemzően a gyermek fejlődésére irányulnak. A válaszadók leginkább az otthoni nevelési tanácsokra jutó idővel elégedetlenek, a válaszadók egyharmada (31,8%) jelezte ezt.

A kapcsolattartás tartalmára jutó idővel való elégedettség

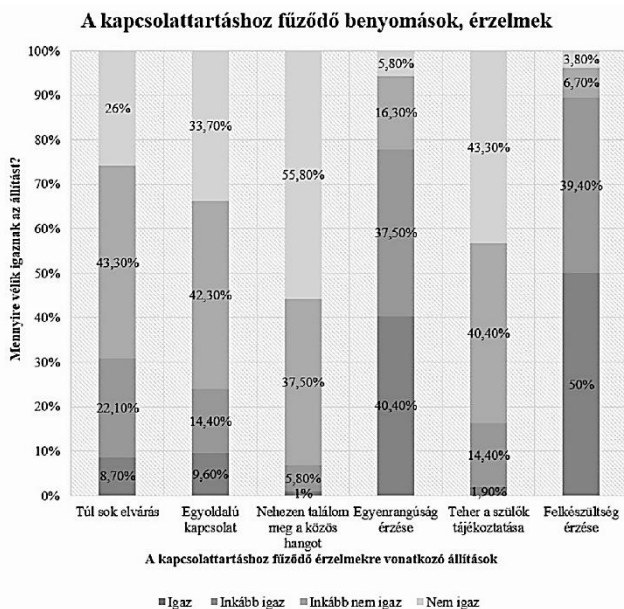

4. ábra. A kapcsolattartás tartalmára jutó idővel való elégedettség.

A kapcsolattartáshoz fűződő érzelmek és benyomások

A válaszadók elégedettsége a szülőkkel való kapcsolatukkal a következőképp alakult: teljesen elégedett: 25%, inkább elégedett: 49%, semleges: 22%, inkább nem elégedett: 4%, egyáltalán nem elégedett: 0%.

A kapcsolattartásra vonatkozó benyomások tekintetében (5. ábra), a teljes vizsgált minta 10,5%-a nem, vagy inkább nem érzi felkészültnek magát a szülőkkel való kapcsolattartásra, 30,8%-uk inkább, vagy nagyon úgy érzi, hogy túl sok elvárást támasztanak feléjük a szülők, a szülők túlzott tájékoztatása 16,3%-nak jelent terhet. A válaszadók 22,1%-a inkább, vagy egyáltalán nem érzi úgy, hogy egyenrangú partnerek lennének a szülőkkel, 24%-uk egyoldalúnak érzi a kapcsolatukat. A közös hang megtalálása kevésbé okoz problémát a válaszadóknak, 6,8%-uk jelezte, hogy nehezen találja meg a közös hangot a szülőkkel.

5. ábra. A kapcsolattartáshoz fűződő benyomások, érzelmek.

A válaszadók kapcsolattartásra vonatkozóan megfogalmazott igényei

A kutatás eredménye alapján (6. ábra) a válaszadók kétharmada szeretne változtatni a szülők hozzáállásán, több mint felüknek több időre lenne szüksége. Ezt követi saját kommunikációjuk fejlesztése, ezt a válaszadók kicsit több mint egynegyede jelezte. Hasonló arányban igényelnék a tárgyi feltételek fejlesztését és egy gyakorlatban alkalmazható protokoll kialakítását. Legkevésbé a továbbképzések és a saját időbeosztás módosítása volt népszerű, ezeket a válaszadók kevesebb mint egyötöde igényelné a kapcsolattartás megkönnyítése érdekében. A megfogalmazott igények, illetve lehetőségek megítélésének háttérében álló okok megbízható feltárása túlmutat a jelen kutatáson, további vizsgálatokat igényelne.

A válaszadók jövőbe tekintő javaslatai

6. ábra. A válaszadók jövőbe tekintő javaslatai.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kapcsolattartási formákra vonatkozó megállapítások

Lannert és Szekszárdi (2015), valamint Williams és munkatársai (2002) kutatásainak eredményeivel ellentétben jelen kutatás alapján a válaszadóknál a személyes kapcsolattartás mellett a legalább heti gyakorisággal alkalmazott kapcsolattartási formák között magas arányban jelennek meg a csevegőalkalmazások, az ellenőrző, a Facebook-csoportok, valamint a telefonálás (1. ábra). Egyedül az ellenőrző könyv tekinthető egyirányú kapcsolattartási formának, tehát válaszadóink a párbeszédre alkalmas módszereket preferálták. Ezen feltételezésünk tehát igazolást nyert, egybevág a korábbi kutatási eredményekkel.

A leghasznosabbnak tartott kapcsolattartási formák közé szintén olyanok kerültek, amelyek párbeszédre alkalmasak és kétirányúak: a kötetlen beszélgetés, a telefon, a fogadóóra, a szülői értekezlet, a rendezvények. Az ezzel kapcsolatos feltételezésünket tehát alátámasztják a kapott adatok. A leghasznosabbnak tartott kapcsolattartási formák aránya, összetétele azonban máshogy alakult, mint a gyakoriság, hiszen megjelentek a rendezvények, értekezletek és a fogadóóra. Ennek oka lehet, hogy a fogadóóra és a szülői értekezlet, valamint a rendezvények megszervezése nagyobb erőfeszítést kíván az azonnal elérhető, illetve online eszközökkel szemben, így ezeknek gyakoribb alkalmazására nincs elég lehetőségük a válaszadóinknak, habár hasznosnak ítélik őket. Ugyanakkor az öt, legnagyobb arányban „nagyon hasznos” értékelést szerzett kapcsolattartási forma nagyobb egyezést mutat a leggyakrabban alkalmazott kapcsolattartási formákkal, hiszen az öt formából négy (kötetlen személyes beszélgetés, telefon, csevegőalkalmazás, Facebook-csoport) egyezést mutat. Az eltérő eredményt befolyásolhatta továbbá az információs és kommunikációs technológia (IKT) gyors fejlődése; a Facebook 2004 óta létezik (Buda, 2017; Cassidy, 2006).

Az alkalmazott kapcsolattartási formák és vélt hasznosságuk között több esetben is szignifikáns, vagy erős összefüggést találtunk (1. táblázat), tehát minél hasznosabbnak tartja valaki az adott kapcsolattartási formát, annál gyakrabban is alkalmazza.

	Khi ²	Khi ² szignifikan- ciaérték	Kruskal- Goodman gamma	Kruskal- Goodman Gamma szignifikan- cia
kötetlen beszélgetés	4,517	0,0335	1,000	0,310
fogadóóra	5,072	0,0791	0,491	0,054
szülői értekezlet	0,186	0,910	0,165	0,695
ellenőrző könyv	33,219	0,001	0,795	0,001
családlátogatás	13,244	0,001	0,754	0,001
rendezvények	11,613	0,003	0,934	0,001
telefon	17,459	0,001	0,796	0,001
email	35,678	0,001	0,842	0,001
e-levelezőlista	31,329	0,001	0,790	0,001
csevegőalkalmazás	59,039	0,001	0,939	0,001
Facebook-csoportok	61,195	0,001	0,960	0,001
postai út	29,108	0,001	0,863	0,001
egyéb	47,655	0,001	0,945	0,001
egyirányú kapcsolattartási formák átlaga	61,309	0,001	0,505	0,001
kétirányú kapcsolattartási formák átlaga	196,661	0,001	0,592367	0,001

1. táblázat. A kapcsolattartási formák gyakoriságának és vélt hasznosságának összefüggései

Azon feltételezésünk, miszerint az alkalmazott kapcsolattartási formák alkalmazási gyakorisága és vélt hasznossága összefüggést mutat, nagyrészt beigazolódott, míg a szülői értekezletet, bár hasznosnak tartják, ritkán, feltehetően az éves rendnek megfelelően tartják meg.

Érdeemes megfigyelni, hogy a kapcsolattartási formák közül kiemelkedően gyakrabban alkalmazzák, hasznosabbnak ítélik meg, ezen belül határozottan nagyobb arányban ítélik nagyon hasznosnak a kötetlen személyes beszélgetést (1. és 2. ábra). Ez a kapcsolattartási forma egyszerre személyes, kétirányú, kevés szervezést igényel és könnyen alakítható, tehát sokoldalúan lehet alkalmazni. Kathyné Mogyoróssy és Nagy (2017) kutatásában az informális találkozások csupán a kapcsolattartás 14,4%-át tették ki, míg Hegedűs és Podráczky (2012) fókuszcsoportos beszélgetésében nem említették a kötetlen beszélgetést, így eltérés tapasztalható a korábbi kutatási eredményekhez képest. Lehetséges magyarázatként említhetjük a sajátos nevelési igényekhez igazodó nevelési gyakorlatot, ami komoly differenciálást igényel a gyógypedagógus részéről, s így a szülőkkel való kapcsolattartás is személyre szabottabb és szorosabb lehet, tehát több informális találkozásra lehet szükség.

A kapcsolattartás formáinak alkalmazási gyakoriságát, valamint vélt hasznosságát megvizsgáltuk aszerint is, hogy egy- vagy kétirányú kapcsolattartási formáról beszélünk (2. és 3. táblázat). Ez alapján az egyirányú kapcsolattartási formák csoportjába az ellenőrző könyvet, a szülői értekezletet, az e-levelezőlistát, valamint a postai utat soroltuk, a kétirányú kapcsolattartási formák csoportjába pedig a kötetlen beszélgetés, fogadóóra, családlátogatás, rendezvények, telefon, e-mail,

csevegőalkalmazások, illetve a Facebook-csoportok kerültek. A csoportokban ezután átlagértéket számítottunk az alapján, hogy a válaszadóink az egy- illetve kétirányú kapcsolattartási formákat milyen gyakran alkalmazták, illetve mennyire ítélték hasznosnak. A kapott értékek alapján átlagot számítottunk az egész vizsgálati mintánkon. Ez alapján megfigyelhető, hogy a kétirányú kapcsolattartási formák mind az alkalmazási gyakoriság, mind a hasznosság szempontjából pozitívabb értékelést kaptak, mint az egyirányú kapcsolattartási formák.

	<i>1 – hetente 1-5 alkalommal, havonta 1-3 alkalommal 2 – Ritkábban, mint havonta, alkalmanként 3 – soha</i>	
	Egyirányú kapcsolattartási formák	Kétirányú kapcsolattartási formák
Esetszám	104	104
Minimum átlagérték	1,00	1,00
Maximum átlagérték	3,00	2,75
Variancia	0,13	0,11
Medián érték	2,25	1,75
Átlag érték	2,15	1,76

2. táblázat. Az egy- és kétirányú kapcsolattartási formák átlagos alkalmazási gyakorisága.

	<i>1 – Nagyon hasznosnak tartom, inkább hasznosnak tartom 2 – Inkább nem tartom hasznosnak, egyáltalán nem tartom hasznosnak</i>	
	Egyirányú kapcsolattartási formák	Kétirányú kapcsolattartási formák
Esetszám	104	104
Minimum átlagérték	1,00	1,00
Maximum átlagérték	2,00	1,88
Variancia	0,06	0,03
Medián érték	1,50	1,12
Átlag érték	1,46	1,21

3. táblázat. Az egy- és kétirányú kapcsolattartási formák hasznosságának átlagos megítélése.

Tartalomra vonatkozó megállapítások

Williams és munkatársai (2002) szülői kutatásában a nem sajátos nevelési igényű gyermekek szüleivel 24%-ban, sajátos nevelési igényű gyermekek szüleivel 44%-ban kerültek heti rendszerességgel szóba a gyermek magatartásával kapcsolatos dolgok, míg jelen kutatás eredménye 58,7%. Így ez a leggyakrabban megjelenő tartalom, tehát feltételezésünk, miszerint kiemelt elentőségű téma a magatartás, igaznak bizonyult. A válaszadók munkaterülete alapján az integrációban dolgozó válaszadóink gyakrabban beszélnek a gyermek magatartásáról. Míg a szegregált intézményekben dolgozó válaszadóknak átlagosan 55,5%-a beszél legalább hetente a gyermek magatartásáról a szülőkkel, az integráló intézményekben dolgozó válaszadóknál ez az arány 87,5%.

A tartalmakra jutó idővel szembeni legnagyobb elégedetlenség az otthoni nevelési tanácsokra irányult, a válaszadók egyharmada (31,8%) jelezte ezt. Tehát az erre vonatkozó szülői elégedetlenség (Lannert & Szekszárdi, 2015, Hegedűs & Podráczky, 2012) a gyógypedagógusok részéről is megjelenik, ők is úgy vélik, több időt érdemelne a téma.

Elégedettségre, érzelmekre és benyomásokra tett megállapítások

Örömtelinek tekinthető az az eredmény, miszerint a válaszadók egyike sem érezte azt, hogy egyáltalán ne lehetne elégedett a szülőkkel való kapcsolatával.

Lakóhely szerint vizsgálva az elégedettséget, szembetűnő, hogy a teljes minta arányához képest (25%-a teljesen elégedett) a községben/faluban élő gyógypedagógusoknak csupán 8,3%-a elégedett teljes mértékben a szülőkkel való kapcsolatukkal, azonban negatív válasz nem érkezett a csoportból. A fővárosban élő gyógypedagógusok a minta átlagához képest (3,8%) nagyobb arányban, 5,9%-ban elégedetlenek a szülőkkel való kapcsolatukkal. A megyei jogú városokban és városokban nagy eltérés nem jelentkezett a teljes minta arányához képest. Az eltérések nem szignifikánsak ($\text{Khi}^2=4,821030$ $p=0,849$). Érdekes tendencia figyelhető meg a munkahely típusát és az elégedettséget vizsgálva (4. táblázat): a gyógypedagógiai általános iskola felső tagozatán legmagasabb az elégedetlenség, ezt követi a készségfejlesztő iskola, majd a fejlesztő-nevelő oktatást végző iskolában tanítók elégedetlensége. Legelégedettebbek a gyógypedagógiai és integráló általános iskola alsó tagozatában dolgozó gyógypedagógusok voltak, az itt dolgozók negyötöde elégedett a szülőkkel való kapcsolatával. Úgy tűnik tehát, hogy a szülőkhöz hasonlóan (Lannert és Szekszárdi; 2015, Imre, 2015) a gyógypedagógusoknál is mutatkozik az elégedettség csökkenő tendenciája az osztályfok növekedésével, az összefüggés azonban nem olyan markáns. A tagozatokat vizsgálva nincs szignifikáns összefüggés ($\text{Khi}^2=435,0$ $p=0,423$). Hipotézisünk tehát nem igazolódott be, azonban érdemes volna tovább vizsgálni, hogy a kapcsolattal való elégedettséget milyen további tényezők befolyásolják.

		Kérem jelölje, mennyire elégedett a szülővel való kapcsolatával! 1 – egyáltalán nem vagyok elégedett, 5 – teljesen elégedett vagyok							
		2		3		4		5	
		elemszám	százalék	elemszám	százalék	elemszám	százalék	elemszám	százalék
Az Ön jelenlegi munkaterülete:	Készségfejlesztő iskola	1	7,7%	4	30,8%	4	30,8%	4	30,8%
	Gyógypedagógiai általános iskola felső tagozata	2	11,8%	4	23,5%	8	47,1%	3	17,6%
	Gyógypedagógiai általános iskola alsó tagozata	0	0,0%	6	18,2%	18	54,5%	9	27,3%
	Fejlesztő nevelés- oktatást végző iskola	1	5,6%	4	22,2%	8	44,4%	5	27,8%
	Gyógypedagógiai óvoda	0	0,0%	3	25,0%	7	58,3%	2	16,7%
	Integráló általános iskola alsó tagozata	0	0,0%	1	14,3%	4	57,1%	2	28,6%
	Integráló óvoda	0	0,0%	1	25,0%	2	50,0%	1	25,0%

4. táblázat. Keresztábra – A munkaterület és elégedettség kapcsolata⁹.

Ha a kapcsolattal való elégedettséget a pályán töltött évek száma alapján vizsgáljuk (5. táblázat), megállapíthatjuk, hogy a teljes minta eredményeihez képest (25%) az 1-5 éve pályán lévő válaszadók számottevően kisebb arányban elégedettek a kapcsolattal teljes mértékben. Legelégedettebbek a 10-15 éve pályán dolgozó gyógypedagógusok (41,7% teljesen elégedett), s csak az ő csoportjukban nem jelent meg negatív válasz. A kapott eredmények alapján úgy tűnik, a kapcsolattal való maximális elégedettség aránya a pályán eltöltött évek számával egy ideig (kb. 10 év) együtt növekszik, majd csökkenést mutat. Ha az inkább, vagy teljesen elégedett válaszok összevont értékét vizsgáljuk, nagy százalékos eltérés nem lelhető fel: 72,7% az 1-5 éve dolgozók, 72,2% az 5-10 éve dolgozók, 75% a 10-15 éve dolgozók és 75,6% a több mint 15 éve dolgozók körében. Ha a negatív válaszokat vizsgáljuk, szintén nem mutatkozik összefüggés a pályán töltött évekkel. Tehát a pályán töltött évek száma inkább a maximális elégedettségre lehet hatással.

⁹ Kérdőívünkre nem érkezett „1 – egyáltalán nem elégedett” válasz, táblázatunkban ezért nem szerepel az erre a válasza vonatkozó eredmény.

		Kérem jelölje, mennyire elégedett a szülőkkel való kapcsolatával! 1 – egyáltalán nem vagyok elégedett, 5 – teljesen elégedett vagyok							
		2		3		4		5	
		elemszám	százalék	elemszám	százalék	elemszám	százalék	elemszám	százalék
Kérem, jelölje, hány éve dolgozik gyógypedagógusként!	1-5 éve	1	3,0%	8	24,2%	21	63,6%	3	9,1%
	5-10 éve	1	5,6%	4	22,2%	8	44,4%	5	27,8%
	10-15 éve	0	0,0%	3	25,0%	4	33,3%	5	41,7%
	Több mint 15 éve	2	4,9%	8	19,5%	18	43,9%	13	31,7%

5. táblázat. Keresztábra – A pályán töltött évek és elégedettség a szülőkkel való kapcsolattal¹⁰.

Lakóhely szempontjából vizsgálva érdekes eredmény, hogy a fővárosban élő gyógypedagógusoknál rendkívül magas arányban, 20,6%-ban jelezték, hogy nem, vagy kevésbé érzik felkészültnek magukat a szülőkkel való kapcsolattartásra. Ez a megyei jogú városokban 12%-ban, faluban 8,3%-ban, városban pedig 0%-ban fordult elő. Valamelyest magyarázat lehet, hogy a főváros gyógypedagógusai a legfiatalabbak (52,9% 1-5 éve van a pályán), hiszen a felkészültség érzése szignifikáns összefüggést mutat a pályán töltött évekkkel ($\text{Khi}^2=18,869$, $p=0,026$), enyhe csökkenéssel a legtapasztaltabb válaszadóknál. Úgy tűnik tehát, hogy a felkészültség érzése és a kapcsolattal való elégedettség közt összefüggés mutatkozik, amire feltehetően a tapasztalat befolyással van.

Fontosnak tartottuk érinteni a szülő és gyógypedagógus közti egyenrangúság kérdését, hiszen Textor (2000) alapján a nevelési partnerséghez elengedhetetlen az egyenrangúság érzésének megléte. Ezzel szemben a válaszadók 22,1%-a inkább, vagy egyáltalán nem érzi úgy, hogy egyenrangú partnerek lennének a szülőkkel. A pályán töltött évek ellentétes irányban hatnak az egyenrangúság érzésére. A fiatalabb, 1-5 éve dolgozó gyógypedagógusok 51,5%-a érzi úgy, egyenrangú felek a szülőkkel, ez csökken a pályán töltött évekkkel 41,7%, majd 33,3% és 34,1%-ra. Legnagyobb arányban a több mint 15 éve dolgozók érzik úgy, egyáltalán nem egyenrangú partnerek a szülőkkel: 9,8%-uk vélekedik így, míg a többi csoportban ez 3, és 5,6%-ot mutat. Lakóhely tekintetében a fővárosban élők 32,3%-a jelezte, hogy nem, vagy kevésbé érzi magát egyenrangú partnernek a szülőkkel, ami jelentősen magasabb a többi csoport eredményeihez képest – annak ellenére, hogy itt van a legtöbb fiatal szakember. A fejlesztő-nevelő oktatásban dolgozók (33,3%) és a gyógypedagógiai iskola felső tagozatos tanárainak (29,4%) mintegy egyharmada érez hasonlóan, nem jelenik meg az egyenrangúság hiányának érzése az integráló óvodákban (0%) és alacsony a gyógypedagógiai óvodákban (8,3%) dolgozó gyógypedagógusok körében.

A felkészültség és az egyenrangúság érzése között nem szignifikáns az összefüggés ($p=0,39$), de tendenciózusan megfigyelhető, hogy azok a válaszadók, akik felkészültebbnek érzik magukat, nagyobb eséllyel érzik, hogy a szülőkkel egyenrangú partnerek. Ez ellentmondásban áll az életkor-felkészültség és az egyenrangúság-életkor tükrében kapott adatokkal, hiszen a felkészültség jellemzőbb az idősebb gyógypedagógusokra, és jelen kérdésben mégis ők érzik legkevésbé egyenrangúnak a kapcsolatot. Több szempontú összefüggésrendszer feltételezhető, melynek

¹⁰ Kérdőívünkre nem érkezett „1 – egyáltalán nem elégedett” válasz, táblázatunkban ezért nem szerepel az erre a válaszra vonatkozó eredmény.

alaposabb feltárásához nagyobb elemszámra, további válaszokra lenne szükség. Meglehető, ennek oka abban is kereshető, hogy azok a gyógypedagógusok, akik nem érzik egyenrangú félnek magukat, különféleképp értelmezik az egyenrangúságot abból a szempontból, hogy magukat fölé- vagy alárendeltnek tekintik. A rendelkezésre álló adatokból ez nem derül ki, további kutatásra lenne szükség a biztos feltáráshoz.

A kitöltő gyógypedagógusok kapcsolattartásra vonatkozóan megfogalmazott igényeire tett megállapítások

A válaszadók fele úgy érzi, ha több ideje lenne, az könnyebbé tenné a szülőkkal való kapcsolattartást, kiemelten igaz ez a faluban élőkre (75%). A saját idő jobb beosztásának igénye a pályán töltött idővel arányosan csökken, majd a több mint 15 éve pályán lévőknel növekedést mutat. A tárgyi feltételek fejlesztésének igénye magasabb volt a fejlesztő nevelés-oktatásban dolgozó válaszadóknál (44%). Sokkal többen, a válaszadók kétharmada kívánna a szülők hozzáállásán változtatni a könnyebb kapcsolattartás érdekében, ami visszautalhat Földes (2006) gondolatára azzal kapcsolatban, hogy a szülők és pedagógusok hajlamosak a felelősséget egymásra hárítani. Ezt a gondolatot támasztja alá az is, hogy csak a teljes minta 27,9%-a fejlesztené saját kommunikációját a kapcsolattartás érdekében. Ez magasabb arányban fordul elő az 1-5 éve pályán lévő válaszadóknál (45,5%). A továbbképzéseket rendkívül magas arányban, 75%-ban igényelnék az integráló óvodákban, valamint ez a csoport az, aki saját kommunikációját is leginkább szeretné fejleszteni (50%). A továbbképzéseket a pályakezdők (1-5 év) és a több mint 15 éve dolgozó válaszadók nagyobb arányban igényelnék (24,2%, 19,5%).

Azon feltételezésünk, miszerint a válaszadók igényelnék a különböző segítségadási lehetőségeket, beigazolódni látszik, hiszen a válaszadók több lehetőséget is látnak és szükségesnek is érznek a szülőkkal való kapcsolattartásuk megkönnyítésére, fejlesztésére.

Összegzés és javaslatok

A kutatás kapcsolattartási formákra vonatkozó kérdései alapján a gyógypedagógusok a kétirányú, párbeszédre alkalmas formákat alkalmazzák leggyakrabban és tartják leghasznosabbnak, azonban az eredményekben a vártnál nagyobb mértékben jelent meg a közösségi média használata. Ezt a területet érdemes volna tovább vizsgálni, hiszen a (gyógy)pedagógus és szülő kapcsolattartását az okostelefonok és közösségi média térnyerése jelentősen átalakíthatta és alakítja a mai napig. Fontos volna megvizsgálni, hogy ezek a kapcsolattartási formák milyen mértékben váltották fel a felek személyes találkozóit, s ennek van-e hatása a kapcsolattartás és átadott információ minőségére.

Kutatásunk 2020 februárjában zárult le, éppen a Covid-19- járvány kitörése előtt, így a digitális oktatás még nem befolyásolta eredményeinket. Mivel a digitális oktatás az egész pedagógus-társadalomnak új kihívást jelentett, érdemes volna megvizsgálni, hogy a kapcsolattartási mintázatok hogyan alakultak át, történt-e változás a felkészültség és elégedettség megélésében. Különösen érdekes lehet ez a terület, ha feltételezzük, hogy a fiatalabb, pályakezdő gyógypedagógusok nagyobb rutinnal mozognak a digitális térben, mint idősebb társaik, hiszen ez jelentősen befolyásolhatja eredményeinket a felkészültség és pályán töltött idő tekintetében (Jagodics, Kóródi & Szabó, 2020).

A kapcsolattartás tartalmára reflektálva pozitív eredmény, hogy a leggyakrabban szóba kerülő témák mind közvetlenül a gyermekekre irányulnak, illetve az, hogy a gyógypedagógusok a témákra jutó idő tekintetében fontosnak tartják ezeket a tartalmakat. Azok a tartalmak, amelyekre válaszadóink több időt szeretnének szánni, szintén elsősorban a gyermekek fejlődését és viselkedését érintik, azonban olyan személyes kapcsolattartási formákat igényelnek, amelyek nem jelennek meg a leggyakrabban alkalmazott formák közt – ilyen a fogadóóra és a szülői értekezlet. Ezek a kapcsolattartási formák válaszadóink körében pozitív értékelést kaptak – feltételezhetően a megjelenő időhiány és tárgyi feltételek hiánya, valamint ezek gyakoriságának irratlan tradíciója is befolyásolhatja alacsonyabb arányú alkalmazásukat.

Az integrációban dolgozó gyógypedagógusoknál kiemelt fontosságú téma volt a gyermekek magatartása, így érdemes volna megvizsgálni, vajon a gyógypedagógusok integrációra való felkészítésében, a gyermekek magatartásának látványosabb eltéréseiben és különbségeiben, a több konfliktusban, a szülők fokozott figyelmében, osztálylétszámban, esetleg másban lelhető-e fel ennek oka, ezek ismeretében ugyanis célzottan lehetne segíteni az integrációban részt vevő személyeknek az esetleges szülői edukáció vagy a gyógypedagógus-képzés területén.

Elégedettség tekintetében fontos eredmény, hogy a gyógypedagógusok háromnegyede pozitívnak értékeli a szülőkkel való kapcsolatát, a kapcsolat iránti igény, az erről való gondolkodás minden fél részéről egységesebb marad, mint a többségi iskolákban. Megjelent ezen felül a több mint 15 éve pályán lévő gyógypedagógusok maximális elégedettségének és kapcsolattartásra való felkészültségének alacsonyabb tendenciája is, amit a kiegészítés és az elmúlt évtized családszerkezeti és oktatáspolitikai változásainak kontextusában esetleg érdemes volna tovább vizsgálni. Maximális elégedettség és felkészültség szempontjából érdemes még a pályakezdő, vagy kevesebb tapasztalattal rendelkező gyógypedagógusok eredményeinek vizsgálata. Fontos kérdés lehet, hogy elégségesek-e az egyetemen tanultak ahhoz, hogy a pályakezdő gyógypedagógusok kompetensnek érezzék magukat a kapcsolattartás aspektusában is. Mindezek hozzásegíthetnének a hatékony támogatás fejlesztéséhez.

Az egyenrangúság kérdéskörében a válaszadók egyötöde jelezte, hogy inkább nem, vagy nem érzi egyenrangú partnernek magát a kapcsolatban, tehát fontos kérdésről van szó, melynek részleteire azonban nem fókuszáltunk. Érdemes volna tehát megvizsgálni, milyen okok állhatnak az egyenrangúság érzésének hiánya mögött, mit tartanak optimálisnak, és hol helyezik el magukat, inkább fölé- vagy alárendelt félként látják magukat a kapcsolatban.

A korábbi kutatásoktól eltérően válaszadóink gyakrabban alkalmaznak kétirányú, személyes kontaktussal járó kapcsolattartási formákat, a kapcsolattartás fókuszában pedig a gyermek viselkedése, fejlődése áll, tehát a kapcsolattartás személyre szabottabbnak tekinthető.

Munkánk korlátjának tekinthető, hogy azok a gyógypedagógusok vettek részt a kitöltésében, akik már eleve aktívan használják a közösségi médiát – ez a preferált kommunikációs csatornák vonatkozásában torzította eredményeinket. A jövőben tehát más elérési csatornák bevonása is indokolt lenne. Kutatásunk témája rendkívül komplex, a kapcsolattartást sok tényező befolyásolja. Témánk mérete miatt nem volt alkalmunk minden kérdést részleteibe menően vizsgálni (egyenrangúság érzése, kapcsolattartásra vonatkozó igények motivációi), azonban ezek érintőleges vizsgálata is arra enged következtetni, hogy olyan fontos témákról van szó, melyek a jövőben több figyelmet érdemelnének.

IRODALOMJEGYZÉK

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

Borbély S. (2018). *Szakemberek a szülőkkel*. Budapesti Korai Fejlesztő Központ, Budapest.

Borgonovi, F., Montt, G. (2012). Parental Involvement in Selected PISA Countries and Economies, *OECD Education Working Papers*, 73, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/19939019>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press, Cambridge MA.

Buda A. (2017). *IKT és Oktatás*. Belvedere Meridionale Kiadó, Szeged. <https://doi.org/10.14232/belvbook.2017.58528>

Cassidy, J. (2006). Me media: How hanging out on the Internet became big business. *The New Yorker*, 82(13), 50–59. Letöltve: 2021.07.11. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2006/05/15/me-media>

Csákvári J. & Mészáros A. (2012). *Értelmi fogyatékos (intellektuális képességzavarral élő) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja*. Educatio Kft., Budapest. Letöltve: 2021.07.13. URL: https://www.educatio.hu/hirfolyam/tamop311_4pillar

Eckert, A. & Sodogé, A. (2012). Kooperation mit Eltern. In Ziemer, K. (felelős képviselő). *Inklusion Lexikon*. Universität zu Köln, Humanwissenschaftliche Fakultät DP Heilpädagogik, Bereich Pädagogik und Didaktik bei Menschen mit geistiger Behinderung http://www.inklusionlexikon.de/KooperationmitEltern_EckertSodoge.php

Epstein, J. L., Sanders, M. G., Simon, B. S., Salinas, K. C., Jansorn, N. R., & Van Voorhis, F. L. (2002). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. (2. kiadás). Corwin, Thousand Oaks, CA.

Epstein, J. L., Sanders, M. G. (2006). Prospects for Change: Preparing Educators for School, Family, and Community Partnerships. *Peabody Journal of Education*, 81(2), 81–120. https://doi.org/10.1207/S15327930pje8102_5

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar (é. n.). *Helyi tanterv (alapképzés nappali tagozatos tantervek)*. Letöltve: 2021.04.12. URL: <https://barczy.elte.hu/content/alapkepzes-nappali-tagozatos-tantervek.t.115>

Fazekas E. & Totyik T. (2019). *Pedagógusok munka- és munkaidőterhelésének kutatása*. Pedagógusok Szakszervezete, Budapest.

Földes P. (2006). Kényszer vagy lehetőség? Gondolatok a család és iskola viszonyáról. *Új Pedagógiai Szemle*, 56(7-8), 73–84.

Gartmeier, M. & Gebhardt, M. & Dotger, B. (2016). How do teachers evaluate their parent communication competence? Latent profiles and relationships to workplace behaviors. *Teaching and Teacher Education*, 55., 207–216. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.01.009>

Graham-Clay, S. (2005). Communicating with Parents: strategies for Teachers. *School Community Journal*, 15(1), 117–129.

Gyógypedagógia alapképzési szak képzési és kimeneti követelményei (18/2016. /VIII.5./ EMMI rendelet alapján). Letöltve: 2021.04.12. URL: https://barczy.elte.hu/media/0a/0d_/736b50f1fac35610fb748534a9875540211ad734b5439e20954040e33524/Gyogypedagogia_alapkepzes_BA_2017_KKK.pdf

Hatos Gy. (2000). Az értelmileg akadályozott gyermekek az óvodában és az iskolában. In. Illyés S. (szerk.). *Gyógypedagógiai Alapismertek*. (pp. 409–428). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.

Hatos Gy. (2008). *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük*. APC-Stúdió, Gyula.

Hegedűs J. & Podráczy J. (2012) Fókuszcsoporthoz beszélgetések a közoktatási intézmény és a család kapcsolatáról – első reflexiók a kutatás kapcsán. In Podráczy J. (szerk.). *Szűretésben – Tanulmányok a család és intézményes nevelés kapcsolatáról*. (pp. 105–124) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

- Hornby, G. & Lafaale, R. (2011). Barriers to parental involvement in education: an explanatory model. *Educational Review*, 61(1), 37–52. <https://doi.org/10.1080/00131911.2010.488049>
- Imre N. (2015). A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre. In Arató F. (szerk.). *Horizontok II.* (pp. 127–140). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, Pécs.
- Jagodic B., Kóródi K. & Szabó É. (2020). Az észlelt tanári énhatékonyaságot befolyásoló tényezők vizsgálata a kényszerű digitális oktatás időszakában (2. rész). *Iskolakultúra*, 30(11), 24–43. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.11.24>
- Kathyné Mogyoróssy A. & Nagy B. E. (2017). A szülők és pedagógusok kapcsolattartásának mintázatai. *Educatio*, 26(4), 657–668. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.4.12>
- Katona N. & Szitó I. (2005). Szerepkonfliktusok felismerése és kezelése a pedagógus-szülő kapcsolatban. *Mester és Tanítvány*, 2(7), 47–59.
- Könczei Gy. & Hernádi I. (2015). A fogyatékoságtudomány „térképei”. In Hernádi I. & Könczei Gy. (szerk.). *A felelet kérdései közt – fogyatékoságtudomány Magyarországon.* (pp. 10–31). Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Lannert J. & Szekszárdi J. (2015). Miért nem érti egymást szülő és pedagógus? *Iskolakultúra*, 25(1), 15–34.
- Lányiné Engelmayer Á. (2017). *Értelmi akadályozottság és pszichés fejlődés* (3. kiadás). Medicina Kiadó, Budapest.
- Marton E. (2019). *A szülő és az iskola kapcsolata, szerepe a sikeres együttnevelés megvalósításában.* Doktori (PhD) disszertáció tézisei. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Neely-Barnes, J., Graff, C., Marcenko, M. & Weber, L. (2008). Family Decision Making: Benefits to Persons With Developmental Disabilities and Their Family Members. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 46(2), 93–105 [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2008\)46\[93:FDMBTP\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2008)46[93:FDMBTP]2.0.CO;2)
- Oktatási Hivatal. (é. n.). *Irányelvek a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásához.* Letöltve: 2021.07.13 URL: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/iranyelvek_alapprogramok
- Oostdam R. & Hooge E. (2013). Making the difference with active parenting, forming educational partnerships between parents and schools *European Journal of Psychology of Education*, 28(2), 337–351. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0117-6>
- Papp, G., Perlusz A., Schiffer Cs., Szekeres Á. & Takács I. (2012). Két út van előttem...? Speciális és többségi intézmények közötti kooperáció és konkurencia a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásában. *Gyógypedagógiai Szemle*, 40(2), 170–187.
- Perlusz A., Marton E., Glauber A., Podráczky J. & F. Lassú Zs. (2012). A szülő-iskola partnerségre, a szülői bevonásra irányuló nemzetközi törekvések és gyakorlati megoldások In Podráczky J. (szerk.). *Szövetségben – Tanulmányok a család és intézményes nevelés kapcsolatáról.* (pp. 43–70). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Radványi K. (2013). *Legbelső kör: a család.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Salamon E. (2013). A szülők bevonása mint az iskolai siker kulcsa. *Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete.* Letöltve: 2021.07.13. URL: <https://osztalyfonok.hu/1246/>
- Sapungan, G. M. & Sapungan, R. M. (2014). Parental Involvement in Child's Education: Importance, Barriers and Benefits. *Asian Journal of Management Sciences & Education*, 3(2), 42–48.
- Smith, J. G. (2006). Parental Involvement in Education among Low-Income Families: A Case Study. *School Community Journal*, 16(1), 43–56.
- Speck, O. (1989). Ökologische Aspekte der Heilpädagogik. *Geistige Behinderung*, 3. 158–169.
- Textor, M. R. (2000). *Kooperation mit den Eltern. Erziehungspartnerschaft von Familie und Kindertagesstätte.* Don Bosco, München.
- Williams, B., Williams, J. & Ullman, A. (2002). *Parental Involvement in Education: Research Report 332.* Department for Education and Skills, London.

Experiences of special education teachers specialised in moderate to severe intellectual disabilities about maintaining contact with parents

ABSTRACT

Background and aims: This work discusses the communication patterns between parents and special education teachers specialised in moderate to severe intellectual disabilities, focusing on the special education teacher's side. Kinds of communication patterns used and the topics discussed, emotions and impressions special education teachers might have about their relationship with parents and suggestions we could use in the future to help expand their toolbar were investigated. The importance of the topic emerges from the multidisciplinary teams - nowadays including parents as well - typical for special education. In recent years, the topic became more popular as a result of changes in education policy and the society, but the researches usually focus on families and educators in the mainstream education, therefore we felt the need to focus on the field of special education as well.

Our goal is to examine the special education teachers' communication patterns and their attitudes and impressions towards their relationships with the parents. Based on our results, we hope to find useful ways to provide support for their practice. We would also like to map out the fields for future research in this topic.

Method: We chose to use an online questionnaire as our research method, including 17 questions for this research according to previous papers.

Results: Results of our research show that our respondents prefer two-way communication techniques the most and find these techniques the most useful. There was a bigger emphasis on social media than anticipated. Three-quarter of our respondents valued their relationship with the parents as positive. Our research also showed that the topic of conversations mostly revolves closely around the children.

Conclusion: There is a connection between the esteemed usefulness and the usage of the communication techniques. Respondents who have been working for only 1-5 years in this field, felt less prepared and less content, and show the most need for further training in communication. Similar tendencies were found among respondents who have been working for more than 15 years. Further researches would be worthwhile focusing on the possibilities of supporting the beginners in this field along with the factors - like burn-out, changing family structures and education policies - influencing the feeling of being content of those who have been in the field for more than 15 years. Furthermore, it would be important to investigate the changes in the forms of keeping in touch in the light of the spread of social media usage.

Keywords: Parent-teacher relationship, parent-teacher communication, contact, parental involvement

A gyógypedagógusok kapcsolattartása a szülőkkel

A gyógypedagógusok kapcsolattartását vizsgáltuk.

A kapcsolattartás például azt jelenti,

hogy a gyógypedagógusok beszélgetnek a szülőkkel.

A kapcsolattartás egy fontos téma,

mert a gyógypedagógusok és a szülők együtt dolgoznak.

A gyógypedagógusok és a szülők együtt dolgoznak,

hogy a gyerekeknek jó legyen.

Kíváncsiak voltunk,
hogyan beszélgetnek a gyógypedagógusok és a szülők.
Kíváncsiak voltunk,
miről szoktak beszélgetni a gyógypedagógusok és a szülők.
Egy kérdőívet csináltunk.
A kérdőívben kérdéseket tettünk fel a gyógypedagógusoknak.
Megkérdeztük a gyógypedagógusokat,
hogyan és miről beszélgetnek a szülőkkel.
Megkérdeztük a gyógypedagógusokat,
milyen segítség kell a beszélgetéshez.
A gyógypedagógusok válaszoltak a kérdésekre.
A gyógypedagógusoknak jó a kapcsolata a szülőkkel.
A gyógypedagógusok szeretnek beszélgetni a szülőkkel.
A gyógypedagógusok nagyon sokat beszélgetnek a szülőkkel.
Beszélgetnek a gyerekek viselkedéséről.
Beszélgetnek a gyerekek tanulásáról.
Beszélgetnek a gyerekek fejlődéséről.
A gyógypedagógusok személyesen, telefonon, üzenetben, az
interneten
beszélgetnek a szülőkkel.
Sok gyógypedagógusnak szüksége van segítségre is a beszélgetéshez.
Például a nagyon fiatal és az idősebb gyógypedagógusok
nem érzik teljesen felkészültnek magukat a beszélgetésekre.
A nagyon fiatal és az idősebb gyógypedagógusok
többet szeretnének tanulni a kapcsolattartásról.
A nagyon fiatal és az idősebb gyógypedagógusok
nem érzik teljesen elégedettnek magukat.
Fontos segíteni a nagyon fiatal és az idősebb gyógypedagógusoknak,
hogy elégedettnek érezzék magukat.